

KENT PARKLARININ TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ ROLLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT PARKLARI

Hilal ÖZDEMİR ŞAHİN^{1*}, Hayriye EŞBAH TUNÇAY²

^{1*}*Istanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
hilalozdemir@itu.edu.tr, ORCID: 0009-006-4241-123X*

²*Istanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul, Türkiye.
esbah@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1755-1936*

Özet

Bu çalışmanın amacı, kent parklarının kamusal anlamda oluşum ve dönüşümünü ve bu dönüşümde sürdürülebilir kent parkı kavramının yerini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda tarihi gelişim analizi ile kent parklarının değeri ve işlevlerini anlamak, değişimi ve gelişimi araştırmak için kent parkları kronolojik olarak incelenmiş ve sürdürülebilir parkın ortaya çıkışının neden ve nasıl olduğunun izleri sürülmüştür. Ayrıca Türkiye'nin kent parkı serüveni ve bugün ne aşamada olduğu dünyadaki gelişimle eş zamanlı olarak incelenmiş ve karşılaştırma için bir fırsat oluşmuştur. Kent parklarının geçirdiği değişim ve etkilendiği dini inanışlar, tarihi olay ve akımlar park sınıflarının oluşturulmasında bir araç görevi görmüştür. Bu dönemler arasında birbiri içine geçişler ve ülkelere göre değişik başlangıç ve bitiş süreleri söz konusudur. Ancak bütüncül bir akış için uluslararası etkisi ile 'Modernizm' bu sınıflamayı oluşturmada yardımcı olmuştur. Modernizm Öncesi Dönem; İlkçağ Bahçeleri, Orta Çağ Bahçeleri, Rönesans Bahçeleri, Barok Bahçeleri ve Peyzaj Bahçesi (Doğal Park) olarak Modernizm Sonrası Dönem ise Kamusal Kent Parkı, Postmodern Kent Parkı, Sürdürülebilir Kent Parkı ve İklim Pozitif Park başlıkları altında değerlendirilmiştir. Sonuç olarak tarihi dönemlerdeki olay ve akımların kent parklarının dönüşümünde ve kentlerdeki rollerinin belirlenmesinde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Kent parkları, Sürdürülebilir kent parkı, Modernizm

THE ROLES OF URBAN PARKS IN HISTORICAL PROCESS AND SUSTAINABLE URBAN PARKS

Abstract

The aim of this research is to understand the formation and transformation of urban parks in the public sense and the place of the concept of sustainable urban parks in this transformation. For this purpose, with historical development analysis; urban parks history were examined to understand the value and functions of these spaces and to investigate change and development. Thus it has been traced why and how the sustainable park emerged. In addition, the understanding of Türkiye's urban park adventure and its current stage were examined simultaneously with the development in the world and created an opportunity for comparison. The transformation of urban parks, religious beliefs, historical events, and movements that affected the parks have served as a tool in the creation of park classes. There are transitions between these periods and different start and end times according to countries. However, for a holistic flow, 'Modernism' with its international effect helped to create this classification. The Pre-Modernist Period: Ancient Gardens Medieval Gardens, Renaissance Gardens, Baroque Gardens and Landscape Garden (Natural Park) and the Post-Modernist Period was evaluated under the titles: Public Urban Park, Postmodern Urban Park and Sustainable Urban Park and Climate Positive Park. As a result, it has been seen that the events and trends of the historical periods are effective in transformation of urban parks and determining the roles in cities.

Keywords: Sustainability, Urban parks, Sustainable urban park, Modernism

1. GİRİŞ

Kent planlamada önemli bir rol üstlenmekte olan kentsel yeşil alanlar, sürdürülebilir kentsel çevreler oluşturmada önemli bir basamaktır. Bu alanlar ‘kişi başına düşen yeşil alan miktarı’ ‘kamusal parklar’ ‘rekreasyon alanları’ gibi yönleri ile kentleri yaşanabilir, hoş ve çekici yapması; ekoloji, çevresel gelişim, aktif ve pasif rekreasyon, estetik zevk ve toplumsal odak için fırsatlar sunması gibi pek çok bakımdan kentsel toplumun yaşam kalitesi için giderek stratejik bir öneme kavuşmuştur (Chiesura, 2004; Duggal and Chib, 2014; Faizi, 2006).

Kentlerin yaşam kalitesini yükseltmek ve günümüzün en acil sosyal ve çevresel hastalıkları ile savaşmak için kent parklarının ve kentsel alanların potansiyeli son dönemde yeniden keşfedilerek, kentlerin sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğini artırmakta olduğuna ve insanın fiziksel, zihinsel, ruhsal sağlığı ve iyiliğinin yanı sıra, sosyal uyum, demokrasi ve eşitliği sağladığına defalarca işaret edilmektedir. Ayrıca bu alanlar, insan aktiviteleri ile yoğun bir şekilde değiştirilmiş doğal olmayan alanlarda dahi, biyolojik çeşitliliği koruma, ekolojik süreç ve yapılarda ve ekosistem hizmetlerinde hayati bir role sahiptir. Emlak değerlerini artırarak ve turizmi cezbederek, bu alanlar toplumlara kritik ekonomik faydalar da sağlarlar (Ibes, 2013). Pek çok araştırma, sağlıklı kent parklarının kentlerde sürdürülebilirliğin çoklu boyutlarına katkı sağlayan mikro soğutma, ekonomik teşvik ve biyoçeşitliliği koruma gibi rekreasyon ve sosyal entegrasyon imkanları içeren bir dizi ekosistem hizmetleri sağladığını göstermektedir (Ibes, 2014).

Dünyanın pek çok yerinde, sanayileşme nedeniyle hızlı büyüme, doğal süreçlerin dengesini ve dolayısı ile doğal ve kent peyzajlarının kalitesini bozmuştur. Son zamanlarda, bununla birlikte, kentlerdeki açık ve yeşil alanların önemi, ekolojik işlevi nedeniyle peyzaj ekolojistleri tarafından güçlü bir şekilde desteklenmektedir. Açık alanların ekolojik işlevi sırasıyla MacHarg (1964), Laurie (1979) ve Haugh (1984) tarafından savunulmuş, alan kullanım dağıtımının; doğal kaynakların ve bireysel ekolojik elemanların düzeni tarafından belirlenmesi gerektiğini önermişlerdir. Doğa, sadece insan hayatını maddi olarak temsil etmemekte aynı zamanda insana en uygun yaşam koşullarını da sağlamaktadır. Bu bağlamda, insan yaşam alanı doğal çevre içerisinde ekosistemin bir parçası olarak görülmektedir (aktaran Faizi, 2006). Bu açıdan kentlerin ekolojik olarak daha dengeli ve sürdürülebilir olmasında parkların katkısını artırmak için ekolojik problemlerin en acil sosyal problemler olarak ele alınması gerekmektedir. Öte yandan parklar, ekolojik performanslarını artırmak için birtakım özellikler içermelidir (Cranz and Boland, 2004). Bu bakımdan kentsel alan planlama ve tasarımındaki sürdürülebilirlik boyutlarının (sosyal, çevresel ve ekonomik) dengesi kent parkı söyleminde önemli hale gelmiştir. Campbell (1996) bu çoklu boyutlarda daima değiş tokuşlar olacağını ve her durumda tüm yönlere eşit denge vermenin mümkün olmadığını, benzer şekilde Lindsey (2003) de bir ilkenin yükselişinin diğerinin azalışına neden olacağını not etmektedir. Pares ve Sauri (2007) ise negatif çevresel etkiye sahip olsa da sosyal ve politik sürdürülebilirlik hedeflerini yerine getirdiği takdirde ekolojik hedefleri en iyi şekilde hayata geçiren parklara göre bile hâlâ değerli olabileceğini tartışır (aktaran Ibes, 2013). Tüm parkların tüm olası faydaları sağlayamayacağı ya da sağlamaması gerektiği düşüncesi de sürdürülebilir park için geçerli görülmektedir (Ibes, 2013). Ayrıca ekolojik anlamda sürdürülebilir bir park ekonomik yükü azaltması, kullanımı cezbetmesi nedeniyle sürdürülebilirliğin diğer özelliklerini de beraberinde getirmektedir. Birbirine bağlı bu boyutların parkın sürdürülebilirliği ve kent sürdürülebilirliğine katkısı için tasarım ve uygulama kadar park yönetim süreci de önem arz etmekte, koruma-kullanma dengesi ve iyileştirmeler ile bu çoklu boyutların dengesi sağlanabilmektedir.

Parklar gelişeceği ve kullanıcı türünün ihtiyaçlarına göre daima değişeceği için kamusal parklar hakkında karar vermek değişim şekillerini de değerlendirmeyi gerektirir (Garvin, 2011). Yüzyıllar boyu çevre ve insan arasındaki dengenin mekânları olarak kabul gören kent parklarındaki bu dengenin değişiminin izlerini sürmek, bugün gelinen noktada sürdürülebilir parkı anlamak için kaçınılmazdır. Değişim-dönüşüme adapte olabilmek dönüşümü yönetebilmekle mümkün olmaktadır. Bunun için parkların biçim ve anlam değişimini tetikleyen tarihi dönem ya da olayların anlaşılması önemlidir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı kent parklarının kamusal anlamda oluşum ve dönüşümünü ve bu dönüşümde sürdürülebilir kent parkı kavramının yerini anlamaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini oluşturan yerli ve yabancı kitap, tez, makale ve internet taramaları sonucu elde edilen veriler ve ulusal ve uluslararası sözleşme ve konferanslara ait bildiriler ve eylem planları taranmış; veri toplama yöntemi ve tarihi gelişim analizi ile kronolojik olarak kent parklarının toplum açısından anlamı ve

kente kattığı değer ve zaman içerisinde yüklendiği roller incelenmiştir. Sürdürülebilir park kavramının gündeme gelişine kadarki kamusal park gelişim sürecini anlamak ve sürdürülebilir kent parkını açıklamak, tartışmak ve yorumlamak için bu gelişim sürecini etkileyen dini inanışlar, tarihi olay ve akımlar üzerine odaklanılarak kent parkı bağlamında süzölmüştür. Modernizm ve sonrası dönem, günümüz kamusal kent parkının şekillenmesine hazırladığı zemin açısından detaylı incelenmiş, bu dönemlerde öne çıkan olay ve akımlar, park özellikleri ve örnekleri zaman çizelgelerinde özetlenmiştir.

Parkların gelişiminde tarihi dönemeçlere damgasını vurmuş park stilleri ve örnekleri elde edilmiştir. Kentlerin hangi sorun ya da ihtiyaçlarının hangi park stil ve yaklaşımlarını belirlediği ve bu yaklaşımların sürdürülebilir kent parkının ortaya çıkışındaki yansımaları bulunmuştur. Tüm dünyada etkili olan park stillerinin ya da kamusal park düşüncesinin izlerinin ilkçağlardan bu yana hangi ülkeler ve örneklerinde gözlemlenebileceği açığa çıkmış ve çizelge halinde -Dönemi etkileyen olaylar, dönemde öne çıkan akımlar ve çıktılar- kronolojik olarak özetlenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. İlkçağ Bahçeleri (M.Ö. 3500-476)

İlkçağlarda bahçeler yerleşik hayata geçiş ve tarımın gelişimi ile oluşturulmuştur. Babil (M.Ö. 2025-612) ve Asurlular (M.Ö.1894-593) Mezopotamya'da halk parkları meydana getirmiş ve asma bahçeleri adı verilen suni tepeler üzerinde geniş bahçeler kurmuştur. Mısırlılar zenginlerin mezarları yanında ve özellikle mabetler civarında büyük parklar yapmış (Chenchine, 1946 ve Pamay, 1979); tüm personeli besledikleri tapınak bahçeleri ekonomik bakımdan kendi kendine yeter olmuştur (Dzionara, 1998). İrânlılarda doğal stepleri ve bakir orman sevgisi nedeniyle bahçeler büyük olmuş ve daha çok parka benzemiştir (Chenchine, 1946). İbrâniler Kudüs'ü Fenikeliler ise Lübnan'ı yeşil çiçekli bahçelerle donatmıştır (Pamay, 1979). Yunan felsefecilerin kurduğu akademi bahçelerinde bilimsel ve felsefi tartışmalar yapılmıştır. M.Ö 322'de Yunan ve İrân medeniyetleri arasındaki bitki ve tohum değişimi bahçe sanatının ve botanik biliminin ilerlemesine katkı sağlamış (Gürler, 2012), Anadolu'da yerli ve egzotik türlere yer verilen ilk botanik bahçeleri Yunan döneminde görülmüştür (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Roma bahçeleri ve parklarında ise aristokrasinin etkisiyle geometrik parseller, düz alleler esas alınmış, ağaç ve ağaççıklar budanarak (*Opus topiarium*) şekillendirilmiştir. İlk halka açık park ise Roma'da Lukul tarafından yaptırılmıştır. Bizans döneminde eski Yunan, Roma ve Asya uluslarının etkisi ile İstanbul'da meydana getirilmiş saray bahçeleri en meşhurlarıdır (Pamay, 1979). Bizans döneminde Anadolu'da ilk tıbbi bitkiler bahçesi görülmüştür (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

3.2. Orta Çağ Bahçeleri (476-1453)

Orta Çağ (476-1453) hem batıda hem doğuda önemli geçişlerin, değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Avrupa'da savaşlar, iç karışıklıkların yanı sıra kültür, sanat ve siyaset alanında büyük değişiklikler söz konusudur. Hristiyanlığın hâkimiyetiyle din ve din adamları yeşil alanlarda da etkisini hissettirmiş, manastır bahçeleri, istifadeye dayalı şifalı bitkiler bahçeciliği gelişim göstermiştir.

Bu dönemin sanat eserleri melankolik ve duygusal bir ifade taşımaktadır. 11. yy 'a doğru ilk defa Floransa'da halk bahçeleri kurulmuş, çayırılık saha ve ağaçlıklara fazla yer verilmiş ve bayram şenlikleri oyunlar ve günlük eğlenceler tertip edilmiştir. Batıda, sebze bahçeleri de dâhil olmak üzere kilisenin en önemli unsuru olan formal bahçelerde daha çok faydacılık üzerine yoğunlaşmış, süslemeye yer verilmiş ve sulama tesisleri kurulmuştur. Bu dönemde papazlar tarafından bahçe kanunları yapılmış, Prag'ta bir botanik bahçesi kurulmuştur (Pamay, 1979; Waterman, 2012).

Orta Çağ'da İslam coğrafyasında ise dinin etkisi ile sosyal yaşam, cami ve çevresinde gelişim göstermiş (Atasoy, 2002), cennet tasviri nedeni ile sembolik yorum, manevi doyum, suyun etkisi bahçeleri şekillendirmiştir (Kuhnke, 1998). Avrupa'da uzun bir süre gasp ve yağmanın etkisi ile bahçıvanlık sebze - meyve yetiştiriciliği ile sınırlı kalmışken, pek çok İslam ülkesinde, bahçecilik ileri seviyede gelişim göstermiş, Rönesans park ve bahçelerini etkilemiş ve yönlendirmiştir. İslam bahçe sanatı İrân, Fenike, Bizans ve İbrânilerin etkisi altında biçimlenmiş, daha sonraları Arap ve İslam uygarlığı Japonya'ya kadar uzanmıştır. Abbasiler'de Bağdat bahçeleri, İspanya'da Elhamra, Elkazar, Elzehra; İrân'da Timur (1335-1405) döneminde ise Semerkand, İsfahan, Şiraz ve Tahran kentlerindeki bahçeler, İslam bahçe sanatının en iyi örneklerindedir (Pamay, 1979; Polat, 2001).

İlk Türk Beyliklerinin Anadolu’da hüküm sürdüğü Erken Türk Çağı döneminde ‘Cennet Bahçesi’ ideali ile insan-doğa arasındaki uyumlu ilişki dikkate alınarak bahçe tasarımları şekillenmiş, avlu ve su önemli iki öğe olmuştur. Selçuklu sultanlarının saraylarının geniş bahçe ve avlularına eşlik eden güllistanların yanı sıra av korulukları, av hayvanı parkları, has bahçe ve büyük kentsel bahçeler açık ve yeşil alan sisteminin önemli elemanlarıdır. Külliye çevresinde gelişim gösteren Osmanlı kentleri ise bahçe şehir görünümünde yoğun bir yeşil dokudadır (Erdoğan, 1997; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

3.3. Rönesans Bahçeleri (1450-1600)

15. ve 16. yy’da İtalya’da doğan ve hızla diğer Avrupa ülkelerine yayılan Rönesans (1400-1500); sanat, bilim, felsefe, mimarlık gibi pek çok alanda köklü değişimlerin yaşandığı, dinin etkisinin azaldığı, ruh, zekâ ve aklın ön plana çıktığı nesnel araştırmaya vurgu yapmış ve böylece gerçekliğin kavranışında istatistiksel yaklaşımı öne çıkaran Hümanizm kavramı dinsel dogmadan ayrı olarak insan değerlerini ve başarımlarını vurgulayan bir felsefi görüş olarak ortaya çıkmıştır (Roth, 2000).

İnsanın birey olarak önem kazanması ile açık alan ve meydanlar, sosyal amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Perspektif bilgisi ile gelişen aksiyel geometri anlayışı ise peyzaj düzenlemelerini de etkilemiş (alıntılanan Karaman, 1991; aktaran Gürler, 2012), kamusal kent parkı oluşumuna da zemin hazırlanmıştır. Rönesans peyzajında, arazi, su, gökyüzü ve geometri ilişkileri detaylıca araştırılmış uçsuz bucaksız keyif alanları oluşturulmuştur (Waterman, 2012). Villalardan esinlenen, Roma parklarının yeniden canlandırılması olarak nitelendirilen erken Rönesans bahçeleri aynı zamanda gelecekteki Barok stilin de habercisi olmuştur. Roma Bagnaia’daki Villa Lante ve Tivoli’de Villa d’Este’ bu bahçelerin en erken örnekleri olarak gösterilebilir (Roth, 2000; Chenchine, 1946).

14. yy. sonunda Osmanlılar Anadolu’da mesire ve çayır alanları, halka açık doğal parklar oluşturmuş (Erdoğan 1997), Rönesans ve Barok bahçe tarzı yerine serbest informal bir düşünce ile bahçelerini tasarlamıştır. Topkapı Saray Bahçeleri ve Üsküdar Saray Bahçeleri bunlara en iyi örneklerdir (alıntılanan Tanrıverdi, 1987; aktaran Yiğit ve Türel, 2006). İstanbul’un fethiyle (1453) Bizans eserleri dikkatle onarılmış, ilim ve sanatta olduğu gibi bahçe sanatında da büyük bir ilerleme görülmüştür (Pamay, 1979). Saray bahçeleri dışında bu dönemde padişahlara ait has bahçeler düzenlenmiş ilk yeşil alan örnekleri olarak değerlendirilmektedir (Aslanoğlu Evyapan, 1972) 16. yy’da Kanuni döneminde ise bahçecilik en parlak dönemini yaşamış, Avrupa’yı etkisi altına almış, iklim ve doğal koşullar gözetilmiş ve Boğaziçi insan eliyle işlenmiş bir yeşillığe bürünmüştür (Atasoy, 2002).

3.4. Barok Bahçeleri (1600-1700)

17. ve 18. yy.’da Barok (1600-1750) stili, yeni bir dünya görüşü olarak ortaya çıkmış, özellikle 17. yy.’da bahçe sanatı pek çok sanat dalı ile yarışır hale gelmiştir (Brix, 2003). Akıl ile hareket eden Rönesans’a göre daha çok duyuları harekete geçiren bu yeni stilde abartılı bir üslup söz konusudur. Bu dönemin bahçe stili, doğaya tamamen hâkim bir etkidedir (alıntılanan Yücel, 2000, Enlil, 2010; aktaran Gürler, 2012). Özellikle 17. yy. Fransa’da ‘Fransız Bahçesi’ ulusal kültürde en önemli rolü üstlenmiş, Avrupa tarihinde ilk kez bahçe sanatı diğer sanat dallarının önlerine geçecek seviyeye gelmiştir. Le Notre ‘un eserleri Vaux-le-Vicomte ve Versailles bahçeleri büyük bir üne kavuşarak pek çok ülkeyi etkilemiştir (Brix, 2003).

Türk bahçelerinin ‘güzellik ile kullanışlılığı birleştirme’ özelliği Orta Çağ Avrupa’sında yalnızca halk konutu ölçeğinde iken, Türklerde saray bahçeleri ölçeğinde 20. yy.’a kadar korunmuştur. Türk bahçeleri doğanın güzelliğinin yaşanabilmesi amacıyla düzenlendiği için yer seçimi, havası, suyu ve görünümüne verilen önem nedeniyle içindeki yapıt ikinci plana atılmıştır. Bu nedenle Osmanlı saraylarının çoğu ‘bahçe’ olarak adlandırılmıştır (Aslanoğlu Evyapan, 1972).

3.5. Peyzaj Bahçesi (Doğal Park) (1700-1800)

Günümüz modern batı mimarlığı 18. yüzyılda başlayan kültürel değişimlerden oldukça etkilenmiştir. Filozoflar insan aklının gücüne ve kesin bilginin bilimsel gözlem ve ölçümle ispatlanabileceğine inanmış, böylece modern bilim ve matematiksel evren modelinin ortaya çıkmasına ortam oluşturmuştur. Doğanın artık evcilleştirilmesi gereken bir şey olmadığı düşüncesine örnek sayılabilecek ilk düzenleme, Ledoux’un Chaux kentini tasarlariken oluşturduğu peyzaj düzenlemesidir. Bu düzenleme formal bir yapıda olmakla birlikte, yapının çevresindeki yeşil kuşağında çok fazla yapılanmamış alanın bulunması doğaya yönelik duyarlılığı yansıtmaktadır (Roth, 2000). Buttlar (2003)’ın bahçe sanatı yüzyılı olarak tanımladığı bu yüzyıl boyunca

İngiltere Avrupa'nın en gelişmiş ülkesi haline gelmiştir. 17. yy'ın inanç ve iç savaşlarının ardından, burjuva aklı ve ekonomik verimlilik duyguların ve iç dünyanın keşfine yol açmıştır. Tüm bu fikirlerin kökeni İngiliz Bahçesi olarak da adlandırılan, Barok bahçe sanatının aksine bitkilerin doğal gelişimini vurgulayan 'peyzaj bahçesi' stili olmuştur. Roth (2000)'a göre doğayı tüm karmaşıklığı ile kucaklayan bu göz alıcı bahçeler, aydınlanma rasyonelliği ile çelişen yeni bir dünya görüşü olan romantizmin de ilk ifadeleridir.

Bu dönemde Almanya'da etkisini gösteren İngiliz-Çin bahçe stiline ilk örneği Bayreuth yakınında (1744) görülmektedir. Dessau'deki Wörlitz parkı (1770), İngiliz tarzını yansıtmakta, Monopteros ve Pantheon parklarında ise hâlâ kısmen klasik ve kısmen Çin esintileri görülmektedir (Beuchert, 1998 ve Chenchine, 1946). Kuramcı Hirschfeld ve tasarımcı Sckell bu dönemde oluşturulan bahçelerin kamusal özelliklerinden bahsetmiş ve 1785'te farklı sınıfların yakınlaşmasına hizmet etmesinin hedeflendiğini belirtmiştir (Buttler, 2003). Bu dönemde klasik park stilinden tamamı ile uzaklaşmamakla birlikte Fransa'daki Petit Trianon parkı gibi bazı doğal parklar oluşturulmuştur (Chenchine, 1946).

18. yy., Osmanlı Devleti'nde ise Avrupa ile barış ve batıyı tanıma yönünde ve yeniliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde (1703-1730) zevk ve sefaya yönelik saray ve yalıların yapımı öne çıkmış, III. Ahmet döneminde Fransa'dan getirilen bahçe planları ve bahçıvanlar ile bahçeler değişmeye başlamıştır. Bu değişim Kâğıthane, Beşiktaş, Yıldız, Dolmabahçe, Çırağan, Beylerbeyi saraylarının bahçelerinde kendini göstermiştir (Atasoy, 2005). Bu bahçelerin içinde önemli bir yer tutan Sadâbat Sarayı ve bahçesi; yerleşim bakımından batı kaynağına benzese de çevrenin içinde yaşanır düzeni ve suyun hassas kullanımı ile hâlâ Türk özelliklerini yansıtmaktadır (Aslanoğlu Evyapan, 1972). Lale devri ile kamusal açık alan kavramı gelişmiş ve halka açık gezinti alanları olarak sınırı çizilmemiş doğal alan ve mesireler ortaya çıkmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Bu mesire alanları İstanbul halkının eğlence ihtiyacını karşılamasıyla sosyal hayatta önemli bir yer tutmuş ve esnaf bayramlarına da mekân olmuştur (Aktaş, 2011). Avrupa'da rekreasyonel etkinliklerin gerçekleştirildiği halka açık park kavramından yeni söz edilen bu dönemde, Osmanlı Devleti'nde mesire yerleri, piknik, müzik dinleme, kayıklarla gezinti, yeme, içme, spor aktiviteleri gibi rekreatif özellikleri ile Türklerin yaşam biçimlerine özgü bir değerlendirme şeklinde sosyal yaşam alanları olarak gelişim göstermiştir.

3.6. Modern (Kamusal) Kent Parkı (1800-1950)

19. yy.'da sanayi ve ekonomideki değişimler modern hareketin gelişmesinde önemli rol oynamış, 20. yüzyılda ise modern hareket, sanat, düşünce ve mimari alanında tüm dünyayı etkileyen bir seviyeye gelmiştir. Berman (1994)'a göre, 'modern hayat; büyük keşifler, demografik çalkantılar, hızlı kentleşme ve sanayileşme, kitle iletişim araçları, giderek güçlenen ulus-devletler, toplumsal hareketler ve kapitalist dünya pazarı gibi birçok kaynaktan beslenmektedir ve 20. yy.'da bu hayatı doğuran ve yaşatan süreçler de 'modernleşme' olarak adlandırılmaktadır. Modernite ise 'gelenekten ayrılış ve geçmişin varisi olan her şeyi reddedenin sembolü' olarak tanımlanmaktadır. *Güncel olan, yeni olan ve gelip geçici olan*: bu üç anlam düzeyi de modernite kavramı içinde şimdiki zamana anlam atfetmektedir (Heynen, 2011).

Kapitalist toplumun temel taşları olan ticaret ve sanayinin gelişimi modern dönemde şehir yönetiminde başrole oturmuş ve para yeni güç olmuştur. Doğadan uzaklaşılabilen bu dönemde kazanç sağlamayan geçmiş, sanat, kültür ve yeşil alanlar işe yaramaz sayılmış; bahçeler, meyve bahçeleri, oyun alanları ve kıyı kasabaları ulaşım için yok edilmiştir (Ragon, 1998). 1850'lerde Haussman'ın Paris için imar çalışmaları; yeni konut alanları, pazar caddeleri, tiyatro ve operaların, hızlı trafik akışına izin veren şık bulvarların yapımını, kamusal mekânların, kafelerin, pasajların gelişimini, yeni boş zaman geçirme biçimlerinin keşfedilmesini ve belirli turizm yerlerinin ortaya çıkışını gündeme getirmiştir (Tekeli, 2011; Urry, 1999). Urry (1999)'e göre bu yeni yaşam biçimi turizm ve boş zaman çözümlemesi açısından önemlidir ve boş zaman kavramı modern bir etkinliktir. Sadece çalışmanın değil, boş zamanların bile organize edildiği bu dönemde boş zaman 'rasyonel dinlenme' halini almıştır. Kamusal kent parklarının ortaya çıkış dönemi olan bu yüzyılda bu durumun etkisi göz ardı edilemez. Oğuz (1998)'a göre ise; kent parklarının ortaya çıkışında halk sağlığının iyileştirilmesi, tüm kesimlerin ruhsal ve fiziksel yönden doğal çevreden yararlanmalarının sağlanması, çevredeki arazi değerinin artırılması ve gelişen sanayi kentlerinin estetik yönünün iyileştirilmesi (aktaran Polat, 2002) gibi konular etkili olmuştur.

1890'larda Haussmancılığın devamı şeklindeki kentsel planlama yaklaşımına tepki olarak geliştirilen yaklaşımların en önemlilerinden biri olan Ebenezer Howard'ın (1850-1928) bahçe kenti; şehir ile kırsal bölgenin her ikisinin üstünlüklerini içeren ve sakıncalarını dışlayan ve kentlerin büyüklüğünün bilinçli bir denetim altında tutulmasını öneren bir çözüm olarak sunulmaktadır (Ragon, 1998; Tekeli, 2011).

Cabet'in ideal kentini bir yeşil denizi içine yerleştirmesi, III. Napolyon'un modern Paris'ini gezi parkları, bulvarlar, kamu bahçeleriyle bezemesi, Henard'ın Paris'in nefes almasını sağlayacak büyük bir yeşil kuşağın hayalini kurması, F.L. Wright'ın evi doğanın, doğayı da evin içine yerleştirmesi (Ragon, 1998) gibi pek çok kentsel yaklaşım, 19. yy.'da, doğanın, kentin yaşanabilirlik kapasitesini olumlu yönde etkilemesinin anlaşılması üzerine çözüm arayışları olarak ortaya çıkmıştır. Böylece doğa, kent yaşamının her alanına dâhil edilmeye başlamış, bu süreç sonunda kent parkı örnekleri giderek çoğalmıştır. Eski saray ve av parklarının kamuya açılması yine bu dönemde hızlanmıştır. 19. yy. da kamu parkları (Londra'da Hyde Park, Regent's Park (1813-1838), Victoria Park (1845), Battersea Park; Pariste'ki II. İmparatorluk döneminde yapılan tüm parklar ve 24 gezi parkı; Viyana'da Ring) açılarak doğanın şehirlere taşınmasının yanı sıra; ilk ulusal parkların ve doğa koruma parklarının açılmasıyla vahşi doğa da koruma altına alınmıştır (Ragon, 1998).

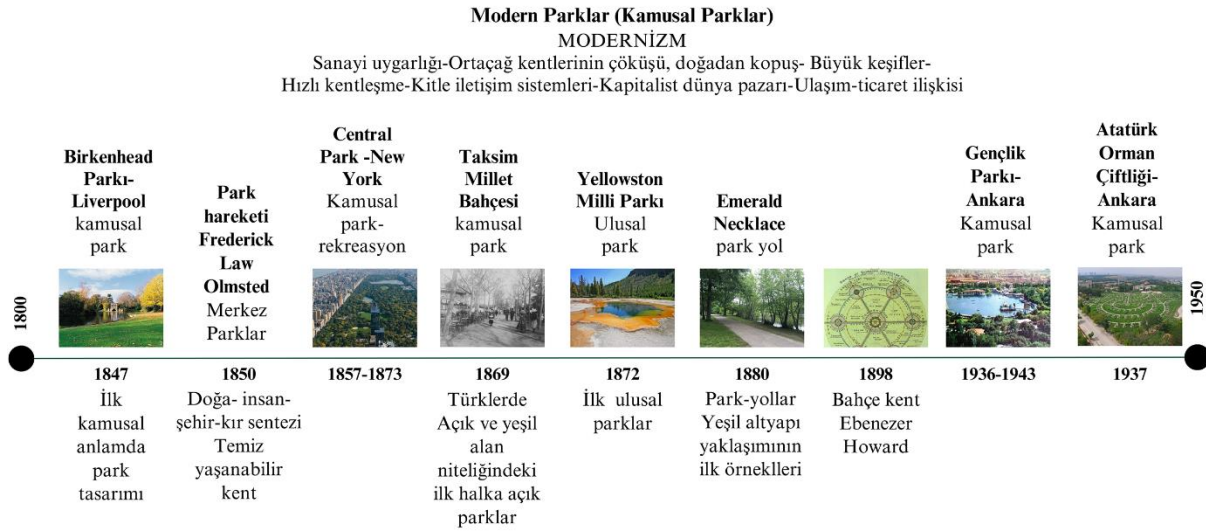
Özellikle 19. yy.'ın ortalarından itibaren Fransa, İngiltere ve Almanya'da halk parkları oluşturulmuş ve diğer ülkeler de bunları takip etmiştir. Herkese hitap eden halka açık ilk park tasarımı Liverpool'daki Birkenhead Parkı (1843) olmuştur. 1850'de Frederick Law Olmsted bu parkı ziyaret etmiş ve parkın demokratik ideallerinden etkilenecek 'Halk Bahçesi' terimini ortaya atmış, New York'taki Central Park'ı tasarlarken Birkenhead Parkı'nın sosyal ve ekonomik modellerinden esinlenmiştir. 19. yy. ın ortalarında ise Fransa'da pek çok doğal park yapılmıştır (Le Boi de Boulogne parkı, Buttes Chaumont Parkı, Monceau Parkı, Le Bois de Vincennes Parkı, Montsousis Parkı) Önceleri dinlenme amaçlı, tam bir kamusal bir oluşum değilken, halk parkı fikri geliştikçe, çeşitli spor ve oyun alanları ile de öne çıkmıştır. Yine bu dönemde, Paris'te 'Şehir bahçeleri direktörlüğü' kurulmuş ve 1867'de Berlin onu takip etmiştir (Anonim, 2021a ve Chenchine, 1946).

Bu gelişmeler daha yaşanabilir, sağlıklı kentler için doğanın kentlere taşınması fikri ile bir 'Park Hareketi'ni başlatmıştır. Bu yeni hareketin öncüsü Frederic Law Olmsted'in en ünlü örneği Central Park (1857-1873) ile New York'un yoğun kent dokusu içinde kırsal ve göz alıcı bir alan yaratmak amaçlanmış, sunulan rekreasyonel faaliyetlerle kentlinin demokratik kent yaşamına teşvik edilmesi ve parkları çepçeperden merkezlere taşıyarak sosyal iletişiminin sağlanması hedeflenmiştir (Özdemir, 2009). Olmsted bir ileri safhada, parkların insanlara caddelerin dar, sıkışık koşullarından kaçma imkânı sağladığını farkederek bu etkinin işyeri ya da evi terk ettiğimiz andan parka giden peyzaj arteri boyunca devam etmesi gerektiğini savunmuş ve park-yol sistemini ortaya atmıştır. Olmsted 1880'lerde bugünkü yeşil altyapı yaklaşımının ilk örneği olarak görülen 'Emerald Necklace'i bu teknik ile oluşturmuş ve Boston'a doğru uzanan ve Brooklin'e komşu 10 km uzunluğunda bir park dizisi oluşturmuştur (Garvin, 2011).

19. yy., sürdürülebilir kent parkı açısından da bir temel teşkil etmektedir. Bu dönemde sürdürülebilirlik kavramı henüz dillendirilmemiş olsa dahi; koruma-kullanma dengesinin gündeme gelişini, Yellowstone Parkı (1872), Kanada'da Algonquin parkı (1893) ve Laurentines parkı (1895) ve İsviçre'de tek bir çiçeği koparma ve tek bir böceği öldürmenin yasak olduğu Engadine ulusal parkları (1900)'nın (Ragon, 1998) ilânından anlayabiliriz. Bu gelişmeler değişen yaşam biçiminin yol açtığı kent tahribine karşı bir önlem niteliğindedir ve sürdürülebilir yaşam arzusunun temellerini atmıştır. 1907 yılında Alman Bahçe Sanatı Derneği'nin toplantısında bir dönüm noktası olarak ve kentteki 'yeniçağın ilk halk parkı' olarak nitelendirilen Köln'ün güneyindeki park ise 20. yy. halk parkları için oyun, gezinti ve çim alanların yanı sıra yüzme göletleri, spor alanları ve çocuk parkları, gezinti yolları, dinlenme bahçeleri, lokanta ve halk evleri (Wiggershaus, 2003) gibi içerikleri ile kent parklarının rekreatif yönlerinin etkisini artırdığını göstermektedir.

İstanbul'da 19. yy.'ın ikinci yarısında kentin giderek büyümesi, geniş açık alanların azalması ve batılılaşma etkileri bakımı belediyelerce üstlenilmiş kamusal nitelikli Belediye Parkları oluşturulmasına neden olmuştur (Aslanoğlu Evyapan, 1972). Bu dönemde yapılan Dolmabahçe Sarayı 19. yy. Avrupa etkisini yansıtmaktadır. 'Mabeyn Bahçesi' olarak anılan Yıldız Parkı ise İstanbul'un en büyük parkıdır. Yine sarayın dış bahçesi olan Gülhane parkı da bu dönemde düzenlenmiştir (Aktaş, 2011). Sınırları belirli ilk halka açık parklar, Abdülaziz döneminde yapılan Taksim Millet Bahçesi (1869) ve Kısıklı'da açılan Millet Parkı (1870)'dir. Bir diğeri Üsküdar'daki Doğancılar Parkı'dır. Bu dönemde millet bahçelerinde kütüphane, tiyatro, Osmanlı kulübü gibi yapılar yer almıştır. Ulus'taki Millet Bahçesi, herkes için bir toplanma yeri olmuş, Sakarya Savaşı'nın ardından Mustafa Kemal'i karşılamaya gelenler burada kendisine şükran duygularını iletmiş, 1922'de ilk İşçi Bayramı da burada kutlanmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Gönen'e göre, batı parklarının küçük örneği olan bu parklar kendi bakış açımıza göre yorumlanmıştır. Genellikle bir önceki dönem örnek alınarak, Avrupa'da Barok bahçe sanatının hâkim olduğu dönemde informal düzenlemeler, Natüralistik yaklaşım hâkimken barok stili, Millet parkları döneminde ise tekrar formale dönen Avrupa'nın aksine natüralistik yaklaşım ile

çalışılmıştır (aktaran Özgüç Erdönmez ve Aydoğdu Ünlü, 2009). Cumhuriyet Dönemi'nde parklar 'Cumhuriyet kenti' imgesini perçinlemek amacıyla genellikle ana caddede kent meydanının yakınında yer almaktadır. Gürkaş (2009)'a göre bu dönemde park; 'var olması' amaçlanan bir elemandır, ideolojik anlamı, mimari ve kentsel anlamının önüne geçmiştir. İdealize edilen 'sağlık' ve 'gençlik' niteliklerinin mekânsal ifadelerini bulduğu pek çok park, spor tesisi ve halka açık rekreasyon alanları 1930'larda inşa edilmiştir. Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği ve Çubuk Barajı piknik alanları bu dönemi yansıtan önemli kamu alanlarıdır (Bozdoğan, 2001). İzmir Kültürpark, Balıkesir Atatürk Parkı yine bu dönemde peş peşe yapılan önemli kent parkı örnekleridir. Şekil 1'de kamusal park döneminin zaman çizelgesi sunulmuştur.

Şekil 1. Kamusal Parklar-zaman çizelgesi - öne çıkan olay, akım ve park örnekleri (Özdemir Şahin, 2023)

3.7. Postmodern Kent Parkı (1950-1987)

Daha güvenli bir dünya ve gelecek için gerçekleştirilmiş II. Dünya Savaşı sonrası artık depresyon işsizlik yokluğa geri dönmeyecektir ve kent dokusunun inşası temel hedef olmuştur (Harvey, 1996). Bu hedefi gerçekleştirmede kentlerin doğa ile ilişkisini onarma amacıyla kent planlamada doğaya dönük hassasiyet önem kazanmıştır. Bu anlamda 1950'de Le Corbusier'in Chandigarh planı (kent içerisine yeşil kuşakların eklenmesi) doğanın tekrar öne çıktığı ilk örneklerden biri olmuştur. 1962 yılında Rachel Carson'ın 'Silent Spring' kitabı ve Ian McHarg'ın peyzajı analiz etme; toprak, bitki örtüsü ve demografik verileri katmanlara ayırma yaklaşımının ilkelerini sunduğu (Waterman, 2012) 'Design with Nature' yine doğaya yönelik farkındalığı oluşturmada öncü yapıtlar olmuştur.

Dönemin öne çıkan akımı 'Postmodernizm, Baudelaire'in modernite anlayışının gelip geçicilik, parçalanma, süreksizlik ve kargaşa kısmını bütünüyle kabul eder ancak onu aşmaya ve ona karşı durmaya çaba göstermez. Dünyada hiçbir şey yokmuş gibi değişimin akıntıları içinde yüzer. Mimarlık ve kent tasarımı alanında ise postmodernizm, kentsel dokuyu parça bölük görür: bugünün kullanımları üst üste yığılan geçmiş formların üzerinde yer alan bir 'kolaj'dır. Bütüne hâkim olmak mümkün olmadığı için bölgesel geleneklere, yerel tarihçelere, kısmi istek ve ihtiyaçlara duyarlıdır. Postmodernistler mekânı, modernistler gibi toplumsal amaçlar için değil estetik amaç ve ilkelere göre değerlendirilecek bağımsız bir şey olarak düşünür (Harvey, 1996).

Bu dönemde kentsel mekâna yönelik çalışmalarda endüstri devrimi ve savaşlar sonrası çöküntüye uğrayan kentlerde dönüşüm projeleri önemli yer tutmaktadır. Ömürlerini yitiren endüstriyel alanların âtil kalması, görüntü kirliliği ve güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Ayrıca teknolojik gelişmelerle değişim gösteren sanayi yapılarının üretimin kent dışında yer alması düşüncesi (Büyükköz, 2013), nüfus artışı ile arazi değerlerinin artması, endüstri alanlarının kentsel konumlarının değeri ve yeni mekân arayışları için elverişli olmaları, sürdürülebilir kent kavramı ve azalan çevresel kaynakların çevre politikalarının önemini artırması (Tolga, 2006) endüstri alanlarının yeniden kullanımı konusuna önem atfetmiştir. Bu alanlar, peyzajın iyileştirme-dönüştürme yönünü vurgulayarak yeni işlevlerle tekrar canlandırılmıştır. Bu nedenle bu dönem peyzaj mimarlarına kamusal parklar oluşturmaları için önemli ve geniş olanaklar sunmuştur. Washington (Seattle)'da gazhane kalıntıları bulunan alanın çok çeşitli aktiviteler içeren bir kent parkına dönüştüğü Gas Works Park (1975), biyolojik iyileştirme yoluyla temizlenmesi ile ekolojik tasarım bakımından ve tarihi yansıması ve

dönem için yeni bir olgu olan halk katılımı sürecini yürütmesi ile de sosyal bakımdan bir prototip olması ile üne kavuşmuştur (Anonim, 2021b). Postmodern dönemin en önemli peyzaj tasarımlarından biri olan Parc de la Villette (1982) ise, eski mezbaha alanında üç ana bölümde olaya dayalı bir kültür bölgesi olarak tasarlanmıştır. Bir peyzaj ya da mimari tasarım örneği olmaktan çok postmodern edebi analizinden türeyen, kültürel ve sembolik referansı çoğulculuk yani kültürlerin buluşma noktası, uzlaşma parkı olan (Tate, 2001) projede postmodernizmin kolaj tekniği ile çalışılmıştır. Şehircilik, haz ve deneycilik projenin anahtar kelimeleridir. Bu; '21. yy. parkı' olmak anlamına gelmektedir (Baljon, 2002).

Şekil 2. Postmodern parklar zaman çizelgesi- öne çıkan olay, akım ve park örnekleri (Özdemir Şahin, 2023)

Bu dönem, Türkiye'de ise mimarlık ve kent planlamada üst Modernizm'in devreye girdiği bir dönem olmuş, Batı'da 1960'larda başlayan postmodern yaklaşımlar Türkiye'de 1970'li yıllarda görülmeye başlanmıştır. Özellikle sahillerdeki tatil köylerinde bu yaklaşımlar dikkati çekmektedir (Özgüç Erdönmez ve Aydoğdu Ünlü, 2009). Türkiye'de kentlerin 1970'li yılların ortalarına kadar yağ lekeli halinde büyümesi, kent merkezlerinde yık-yap süreçleri sonucunda tarihi ve kültürel değerlerin ve yeşil alanların tahrip edilmesi, yoğunluk artışı ve sosyal altyapı sorunlarına neden olmuştur (Tekeli, 2009). Bu yıllarda Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan küçük parkların çoğu yeni imar planlarının uygulanması esnasında dolaşım gereksinimleri için ya kaldırılmış ya da bölünerek rekreasyonel işlevini yitirmişlerdir (Ocak, 2006). Şekil 2'de postmodern parkların zaman çizelgesi sunulmuştur.

3.8. Sürdürülebilir Kent Parkı (1987- 2015)

1980'li yıllar dünyada ekolojik endişelerin öneminin vurgulandığı, sürdürülebilirlik kavramının damgasını vurduğu yıllardır. Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1987 'Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 'Ortak Geleceğimiz Raporu'nda gündeme gelmiş 'Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılama' olarak tanımlanmıştır. Bu kavram; bir şeyin uzun süre ayakta kalması için sağlıklı organizma ve çevreler, yere özgü koşullar ve mekân anlamı, doğal, beşeri ve ekonomik sistemlerin içinde ve arasındaki ilişkiler evrimi gibi konuları içermektedir (İbes, 2013) ve gündeme geldiği andan itibaren her alanda etkisini hissettirmeye başlamıştır. Bu süreçte kent parkları da sürdürülebilir kentler yaratmada önemli birer unsur olarak düşünülmüş, tasarımların temel dayanağı; doğal kaynakların akılcı tüketimi ve gelecek nesillere aktarma düşüncesi olmuştur.

Ayrıca bu dönemde insan, kent ve çevrenin birbirleri ile etkileşim içerisinde ele alındığı bir kentsel tasarım yaklaşımı olan eko-kent (ecocity) (1987) ve kentleşmenin ağır sonuçlarına karşı bir cevap arayışı ile peyzaj şehirciliği (1990) kavramları ortaya çıkmıştır. Peyzaj şehirciliği ilk olarak Charles Waldheim tarafından kentleşmeye ve tüm geleneksel kent biçimlerine karşı bir yanıt olarak ortaya atılmıştır. Waldheim referans proje olarak ise Park de La Villette'i işaret etmekte, projeyi peyzaj şehirciliğinin miladı olarak görmektedir. (Gürler, 2012; Waldheim, 2009). Bunun yanı sıra artık göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşan, kentlerin en önemli sorunu haline gelen iklim kriziyle mücadelede uluslararası platformda adımlar atılmaya başlanmış, 1992 yılında uluslararası alanda küresel ısınmaya karşı atılan ilk ve en önemli adım olarak tarihe geçen

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) imzalanarak 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yıldan sonra her yıl kısaca “COP” adı verilen Taraflar Konferansı (Conferences of the Parties) düzenlenmeye başlanmıştır (Anonim, 2022a).

Dönemde kent parkı tasarımında öne çıkan yaklaşımlardan biri kentsel tarım yaklaşımı olmuştur. İlk olarak 1996’da Birleşmiş Milletler İstanbul Habitat Konferansı’nda popüler hale gelen bu yaklaşım (alıntılanan Butler and Maronek 2002; aktaran Akyol, 2011), kendini besleyen yaşam alanları olarak tasarımlarda önemli araç olarak kullanılmış, daha dayanıklı ve yeşil şehirler oluşturma adına modern ve gelenekseli birleştirilerek tarıma yeni bir bakış getirmiştir (Eşbah Tunçay, 2021). Bu yaklaşımla oluşturulan ilk park projelerinden biri Barselona Metropol Bölgesi’nde tarımın bölgesel tabanının sağlanması ve geliştirilmesi, doğal çevresiyle uyumlu, sürdürülebilir tarım motivasyonu parkın üretken, ekolojik ve kültürel değerlerini teşvik etmek hedefi ile kurulan Baix Llobregat Tarım Parkı (1998)’dir (Anonim, 2022b).

Bu dönemde sürdürülebilir kentsel çevreler oluşturma adına kentsel yeşil alanların rolü giderek artmış, post modern dönemde başlayan dönüşüm projeleri devam etmiş; iyileştirme, dönüştürme, esneklik gibi peyzaj unsurları parkların tasarımında temel ilke haline gelmiştir. Bu yüzyılın ihtiyaçları, yaşam biçimi farklılaşmıştır ve kent parkları da buna göre şekillenmekte, mevcut parklar ise bu ihtiyaçlara göre sürdürülebilir yönetim anlayışı ile yeniden düzenlenmektedir. Emsher Nehri boyunca terk edilmiş bir endüstriyel alan olan ve bölgenin çevredeki endüstriyel anıtlarını ekolojik çerçevelerle yeniden canlandırmayı amaçlayan Duisburg-Nord (1994) (Hargreaves, 2007), savaş sonrası terk edilen ve şehir ile bağı kopan Rotterdam Limanı’nın kentli ile yeniden ilişkilendirilmesini amaçlayan, kent merkezinde terk edilmiş bir otopark üzerindeki meydan tasarımı Schouwburgplein (1996) (Anonim, 2022c), kentlerin su yönetiminin iyileştirilmesini hedefleyen Tanner Springs ve Bishan Park (Aytaç ve Kuşuluoğlu, 2015), eski demiryoluna bir park alanı olarak yeniden işlev kazandıran, kentin karmaşası içinde doğal bir vaha sunan High Line projesi (2003) (Garvin, 2011) ve kentteki pek çok spor ve program için sanatı, ekolojik restorasyon teknikleri ile birleştirme hedefi ile 2035 yılında tamamlanması düşünülen atık depolama alanının dönüşüm hikayesi Fresh Kills Park (2008-..) (Pollak, 2007) gibi pek çok proje çağın sorunlarına yönelik önemli işlevleri ve esnek yapısı ile kentlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlama hedefindedir. Büyük bir otopark üzerine kurulan dünyanın en büyük çatı bahçesi olarak anılan Chicago’daki Milenyum Park (1997-2003), teknolojiyi ve sanatı çağdaş, işlevsel bir kamusal mekânda birleştirilmesi nedeniyle önemli bir diğer örnektir (Daş, 2020). Yüksek tanımlı video ve elektronik kontrol makineleri ile otomatik ve uzaktan da kontrol edilebilen programları ile (Kenan, 2019) dönemin teknolojik gelişimine ayak uyduran, akıllı sistemlerin kullanıldığı ilk park örneklerindedir.

Dünyada 1980 sonrası başlayan park dönüşüm projelerinin Türkiye’deki ilk yansıması 1990’larda Haliç’in dönüşümü projesinde görülebilir. Yaşanan çevresel kirlilikler nedeniyle Haliç kıyılarındaki sanayi alanları kaldırılarak kamuya açılmış ve park ve rekreasyon alanlarına çevrilmiştir. Bir diğer önemli park örneği Merinos Parkı’dır (2006-2010). Cumhuriyet Döneminin Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikası’nın sanayi yapıları yeniden işlevlendirilmiş; fabrikanın bulunduğu yeşil alan ise kamusal rekreasyon alanı olarak parka dönüştürülmüştür (alıntılanan, Erden 2009, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013; aktaran Büyükköz, 2013). 2007 yılında ülkemizde ilk modern kağıt üretiminin gerçekleştirildiği Seka Kağıt Fabrikası’ndaki dönüşüm sürecini ele alan ‘Seka Park’ projesi de diğer önemli örnektir. Bölgenin kamusal yeni işlevlerle kentle güçlü bağlarının kurulması için körfez boyunca yeşil süreklilik sağlanarak arazinin kirlenmiş toprağı organik maddelerle iyileştirilmiş ve parktaki yaya köprüleri, gergi sistemleri vb. ile endüstriyel geçmişe atıfta bulunulmuştur (Nalbantoğlu, 2011).

Çevresel farkındalık ile, pek çok araştırmacı parkların sürdürülebilirliği için ‘Sürdürülebilir park nedir, nasıl olmalıdır, kentin sürdürülebilirliğine katkıları nelerdir’ sorularına yönelmiştir. Cranz ve Boland (2004), parkların ekolojik performanslarını artırmak için doğal bitki kullanımı, nehir ve diğer doğal sistemlerin restorasyonu, yaban yaşam alanı, uygun altyapı ve teknoloji entegrasyonu, geri dönüşüm, sürdürülebilir yapı ve bakım uygulamaları gibi bazı özellikler içermesini gerekli görmüştür. Bu özellikler ekolojik değeri olduğu kadar sosyal değeri vurgulamaktadır ve bugünkü ekolojik krizden insanlar sorumlu olduğu için sürdürülebilirlik, teknik ya da biyolojik olmaktan çok sosyal bir kavram olarak algılanmalıdır. Bu bakımdan malzeme kullanımı açısından kendi kendine yeterlilik ve kaynak kullanımı ve bakımı azaltan tasarım uygulamaları sürdürülebilir parklar için önemli hale gelmiştir. İbes, sürdürülebilir parkların daha çok sosyal yönünü vurgulamış ve sürdürülebilir bir parkın veya kentsel alan sisteminin insan ve diğer canlıların çeşitli ihtiyaçlarına karşılık vermek için farklı imkân ve yaşam alanları sağlaması, temiz, güvenli, estetik olarak hoş,

bakımlı, kültürel olarak hassas olması konularının altını çizmiştir. Tüm parkların tüm hedef ve aktiviteleri desteklemese dahi biyolojik çeşitliliği ve ekolojik işlevi desteklemenin yanı sıra sosyal etkileşimi, uyumu ve sosyal sermayeyi teşvik etmesini savunmuştur (Ibes, 2013). Garvin (2011) ve Jacobs (2009) da parkların tek işlevli olmasının sosyal sürdürülebilirliği olumsuz etkilediğini, parklarda canlılık ve çeşitliliğin daha fazla canlılığı cezbedeceğini belirterek sürdürülebilir parkın sosyal yönünün önemini vurgulamaktadır.

Kent parkı sürdürülebilirliği son dönemde özellikle ekolojik özellikler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak ekolojik olarak sürdürülebilir bir park ekonomik açıdan da faydasını beraberinde getirmesi ve sosyal hayatı teşvik etmesi nedeniyle diğer boyutları da desteklemektedir. Ayrıca sürdürülebilir bir bakış ile tasarlanmış olmasa dahi, mevcut parkların sürdürülebilirliğini sağlayan yönetim çalışmaları da giderek önem arz etmektedir. Bu bakımdan Central Park'ın yüzyıllar boyu geçirdiği değişime rağmen aynı amaç, istek ve coşkuyla kullanılması parkın sürdürülebilirliğini kanıtlamaktadır. Garvin (2011), Central Park ve diğer pek çok parkın iyi yönetiminin başarısında halk girişimciliği, aktif toplum katılımı ve sürdürülebilirlik olmak üzere üç aşamanın önemini vurgulamaktadır. Bu parkların dehası, 21. yy.da 19. yy.da olduğu kadar kullanılabilir olacak bir park tasarlamada yatmaktadır (Şekil 3).

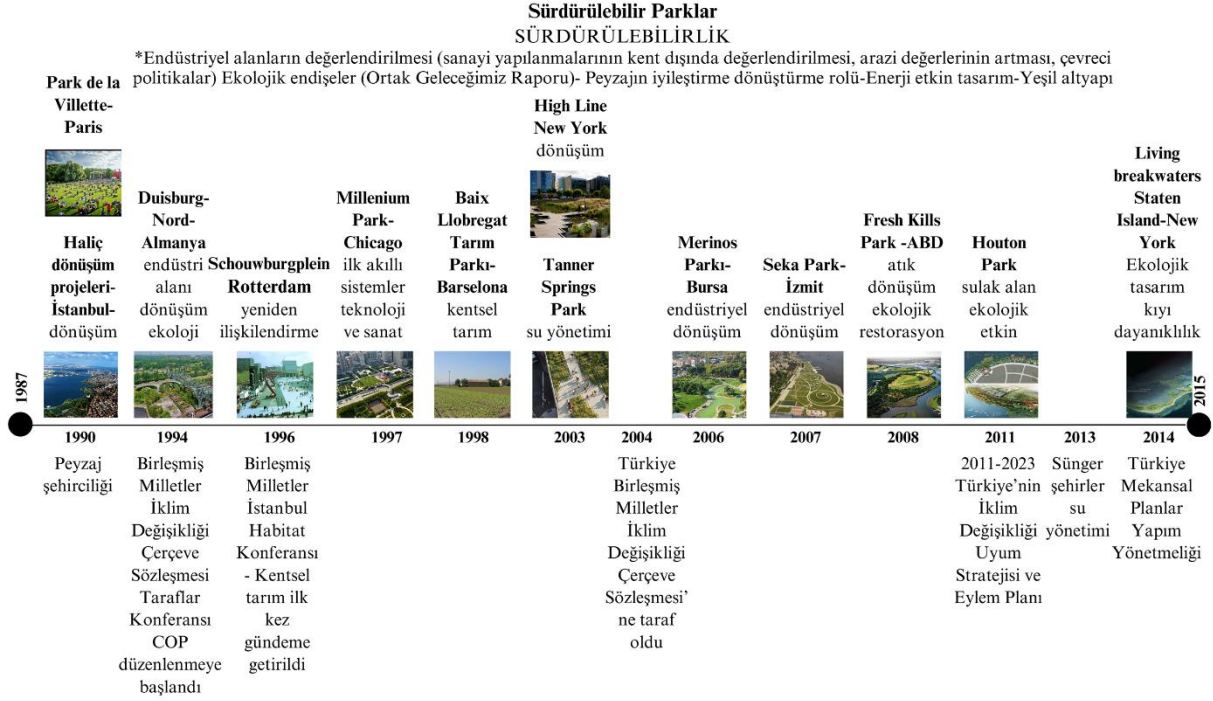
Şekil 3. Central Park- yüzyıllar sonra aynı bölgenin kullanımının devamlılığına bir örnek (Garvin, 2011)

Bu dönemde yağmur suyu değerlendirme, ekosistemi iyileştirme, biyolojik çeşitliliği destekleme, doğaya uyumlu malzeme seçimi, akıllı kullanım gibi konuların öne çıktığı ve tasarımlar için verilen sertifikalar ile bina ve çevresindeki peyzajın da akıllı kullanımının sağlanmasını amaçlayan 'enerji etkin tasarım' yaklaşımı da kentlerin sürdürülebilirliği için çözüm arayışları içinde yerini almıştır. Ayrıca ekoloji kavramının kentler üzerindeki çevresel problemlerle baş etmede giderek önemini artırması ve altyapı ve peyzajın birlikte ele alınması gerekliliği üzerindeki tartışmalara yeni çözüm arayışları içinde yer alan ve 'geniş bir yelpazede "ekosistem değerlerini ve işlevlerini koruyan ve topluma pek çok yarar sağlayan doğal, yarı doğal ve diğer açık alanların, stratejik biçimde planlı ve yönetilen ağları" olarak tanımlanan yeşil altyapı yaklaşımı (European Commission, 2022) öne çıkmıştır. Suyu bir atık olarak ele alan gri altyapı yaklaşımı yerine, bir kaynak olarak değerlendiren ve doğa tabanlı tasarım ve teknolojileri de içeren bu yaklaşım (alıntılanan Fletcher vd. 2015; aktaran Eşbah Tunçay, 2021) parkların ve dolayısıyla kentlerin sürdürülebilirliğinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Bu kapsamda sulak alan çalışmaları da öne çıkmaktadır. Çin'de önerilen 'Sünger Şehirler' (Sponge Cities) (2013) ve Tayland için sunulan Geçirgen Şehirler (Porous Cities) (2016) konseptleri, su havzalarının korunması, su kalitesinin iyileştirilmesi ve su hasadı konularına yoğunlaşmış ve suyun kanal, baraj ve mazgallarla koparılmadan absorbe edilmesini amaçlamıştır. Shanghai şehrindeki Houton Parkı (2010), 3 hektarlık bir sulak alanı ile kıyı boyunca kirleticileri ve kimyasalları durdurmak için süngerler oluşturularak ekolojik olarak etkin bir park (Eşbah Tunçay, 2021) olmasının yanı sıra arıtılan suyun ve post-endüstriyel tuğlanın yeniden kullanımıyla ekonomik, rekreasyon ve eğitim fırsatları sağlaması ile de sosyal açıdan önemli sürdürülebilir park örneği olmuştur (Anonim, 2022d). 2014 yılında iklime uyumlu yeşil altyapı için bir model olarak kabul edilen New York Staten Adası'nın güney kıyısı boyunca risk azaltma yaklaşımıyla hazırlanan Living Breakwaters projesi ise, sahildeki erozyonu azaltacak dalgakıranlar ile ve pek çok deniz türü için habitat alanı ile peyzajın iklim krizi için ne denli etkin çözümler ürettiğine dair önemli bir diğer örnektir (Anonim, 2022e).

Uluslararası düzeyde iklim değişikliğine yönelik çalışmalar devam ederken, Türkiye'ye ilk yansıması 24 Mayıs 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'ne taraf olmasıyla başlamıştır. Hazırlanan Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi küresel iklim değişikliği ile mücadele çabalarına katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Anonim, 2022f). Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde iklim değişikliği ile mücadelede Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023)

yayınlanmıştır. Doğal, kültürel ve görsel peyzaj, sulak alanlar, ekosistemler üzerine iklim değişikliği etkilerinin izlenmesine yönelik hedefler ve önlemler açıklanan plan (Anonim, 2022g) yeşil alanların iklim değişikliği uyum sürecindeki konumu açısından önem arz etmektedir. Şekil 4’te sürdürülebilir parkların zaman çizelgesi sunulmaktadır.

Şekil 4. Sürdürülebilir parklar zaman çizelgesi- öne çıkan olay, akım ve park örnekleri (Özdemir Şahin, 2023)

3.9. İklim Pozitif Parklar (2015-Günümüz)

Çağın en acil ve tüm dünyayı kapsayan ortak sorunu iklim krizi, son dönemde küresel bir alarm neden olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma ve doğaya dayalı çözümler ile iklim krizinin üstesinden gelme adına uluslararası pek çok bildirge yayınlanmakta, uzun vadeli hedefler belirlenmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2015 yılında, 2030 yılına kadar herkesin barış ve refah içinde yaşamasını sağlama adına evrensel bir eylem çağrısı ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini belirlemiştir (UNDP, 2022). Ayrıca aynı yıl Birleşmiş Milletler 'Paris Anlaşması' iklim krizinde önemli bir dönemeç olmuş, herkesin küresel iklim değişikliği tepkisini güçlendirme amacıyla küresel hedefler belirlenmiştir (Anonim, 2023a). 2011 yılından bu yana, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında birçok ülke Ulusal Uyum Planları geliştirmiştir (Anonim, 2023b).

Landscape Architecture Foundation (LAF)'ın 2016 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nde '21. yüzyıl adına peyzaj mimarlığı için sunduğu yeni vizyonda benzer hedeflere yönelmiş; peyzaj mimarlarının iklim değişikliğine uyum sağlama ve eşitlik, sürdürülebilirlik, esneklik ve demokrasi idealleri için ilgili meslekleri buluşturmada benzersiz bir konuma sahip olduğu ve yüksek sosyal ve ekolojik adalet amacına hizmet ederek, çağın sorunlarının çözümünde kilit rol üstlendiği belirtilmektedir. LAF'ın öne sürdüğü 'Peyzaj performansı' çevresel, sosyal ve ekonomik hedefler doğrultusunda ilerlemenin değerlendirilmesini ölçülebilir sonuçlara dayalı olarak ele alır. Peyzaj Performans Serisi ise, peyzajın ele alınma şeklini dönüştürmek için bilgi ve yenilikleri bir araya getirmekte, sürdürülebilirlik kavramının peyzaj dikkate alınmadan elde edilemeyeceğini savunmaktadır (LAF, 2022). ABD 'Green New Deal' ile, (2019) 2050'ye kadar net sıfır karbon salınımı hedeflemektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine işaret eden mutabakatta tüm gruplar için eşitlik ve adalet sağlamak önemli vurgulardır (GND, 2019). Avrupa Birliği (2019) 'European Green Deal' ile temiz enerji, sürdürülebilir endüstri, temiz yapılaşma, dijitalleşmenin yaygınlaştırılması, sürdürülebilir ulaşım, biyoçeşitlilik (Tuğaç, 2020) gibi öncelikli hedefleri ile küresel düzeyde öncülük etmeyi taahhüt etmektedir.

İklim krizi konferansların gündemini oluştururken, 2020 yılında ortaya çıkan Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Pandemisi, küresel bir sağlık krizi olarak gündemin ilk sırasına oturmuştur. Neredeyse tüm dünyaya yayılan hastalık, sadece sağlık alanında değil etkisini uzun yıllar hissettirecek sosyo-ekonomik krizleri de beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir yaşam hedeflerini sekteye uğratan sorunlar salgınla büyümüş, hayat tarzı değişmiş, ekonomik eşitsizlikler artmıştır. Açık alanların ve serbest oturma yerlerinin değer kazanmasıyla kent parkları, pandemi sürecinde de hayati rol üstlenmiş, kullanım yoğunlukları, amaçları ve zamanlarındaki değişimler, yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çağın koşullarına göre şekillenen ve adapte olan parkların bu dönemden sonra üzerine düşen görevler de artmıştır. COVID-19 krizi devam ederken; 11. Avrupa Konseyi, Nisan 2021’de düzenlediği Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Konferansı’nın ‘Kentsel Peyzajlar ve İklim Değişikliği: Peyzaj Mimarlarının Yaşam Kalitesini Artırmaya Katkısı’ isimli raporunda şehirlerin yüksek sıcaklıklara ve sel felaketlerine karşı etkili bir çözüm olarak yeşil altyapı ve yumuşak uyarılma önlemlerinin önemi ve düşük maliyetli ve etkili doğaya dayalı çözümler ile uygulamaların teşvik edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (CoU, 2021).

Dönemin önemli zirvelerinden bir diğeri Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP26), İskoçya’nın Glasgow şehrinde (31 Ekim-12 Kasım 2021) gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2023c). Sözleşmeye taraf ülkeler; sera gazı emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliği ve teknoloji geliştirme üzerinde iş birliği için uzlaşmıştır. Zirvede COVID-19 salgını ile entegre çözümlerin önemine vurgu yapılmakta, bir krizin diğeri ele alınmadan çözülemeyeceği, bunun için ise doğa ile çalışılması gerektiği belirtilmektedir (Anonim, 2023d). COP27 (6-18 Kasım 2022- Mısır) zirvesinde ise ülkelerin sera gazı azaltma ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama eylemlerini güçlendirme için hedefler açıklanmıştır (Anonim, 2023e).

Kentlerin iklim değişikliği ile mücadele sorunu özellikle 2015 yılından bu yana ulusal ve uluslararası her platformda ilk sıraya alınmış, doğa tabanlı yaklaşımların hedeflere ulaşmadaki önemi sürekli vurgulanmıştır. Bu nedenle 2015 yılı parkların kentlerdeki konumu açısından önemli bir dönemeç sayılabilir. Bu dönemle birlikte sürdürülebilir kent parkları ‘iklim pozitif parklar’ olarak, çağın sorunlarıyla mücadelesinde kentsel ölçekte problem çözen bir yöntem konumunu almıştır. Bu kapsamda iklim değişikliği ve nüfus sorunlarından en çok etkilenen ülkeler çalışmalarını hızlandırarak örnek konseptlerle öncülük etmişlerdir. 2015 yılında Mangrove Sanya Parkı, kentsel yenileme, ekolojik iyileşme ve taşkın direncini artırmak amacıyla mangrovları rehabilite ederek deniz seviyesi sürekli yükselen şehir için kent parklarının kentsel ölçekte nasıl çözüm üreten ekolojik bir restorasyon vitrini (Anonim, 2022g) haline geldiğinin iyi bir açıklaması olmuştur. İklim değişikliğinin gelecekteki belirsizlikleriyle yüzleşmek için yükseltilmiş yeşil çatı, akan suyu eğimli yağmur bahçelerinden geçirip sulak alanda filtreleyerek hapsedme havuzuna yönlendiren Chulalongkorn Yüzüncü Yıl Parkı (Thailand 2017) (Anonim, 2022h) ve ekolojik tasarım yaklaşımıyla sel baskını azaltmayı, esnek programlama ve çevre eğitimi için alanı korumayı hedefleyen ABD Louisiana’daki Airline Highway Park (Anonim, 2022i) bu dönemin su yönetimi açısından önemli iklim pozitif park örneklerindedir. Böylece son dönemde peyzaj mimarları disiplinler arası platformda, dünyanın gelecekteki ekolojik altyapılarını tasarlama açısından liderliğini (Lokman, 2016) sağlamıştırmış, iklim pozitif parklar bu yeni peyzaj anlayışının ürünleri olarak yerini almıştır.

Son dönemde öne çıkan Akıllı Şehirler kavramı ise sürdürülebilir bir yaşam için teknolojinin kentlere uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Terzi ve Ocağcı, 2017). Artan seller, tsunamiler, fırtınalar, sağanak yağışların erken tahmini ve uyarı sistemlerini devreye sokması amacı ile SCADA sistemleri, IoT (nesnelerin interneti) servisleri, 4.5G sistemleri ve kamera teknolojileri kullanılarak taşkınlar oluşmadan şehirlerdeki sünger alanlara suları yönlendirmek için gerekli düzeneklerin devreye girmesi (Eşbah Tunçay, 2021) gibi hayati konular kentlerde ve kent parkları özelinde sürdürülebilir uygulamalar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca 5G, bulut bilişim, bilgisayarlı görme, blok zinciri, yapay zeka ve en son bilim ve teknolojiyi entegre eden ve birçok alana uygulanan Metaverse teknolojisi, güncelde oyun içerikleri ile tema parkları ile ilişkilendirilmiş olsa da, enerji yönetimi, kaynak yönetimi, sürdürülebilir enerji konularında bir fırsat olarak görülmekte, bu konular için diğer sistemlerle birlikte çeşitli stratejiler üzerinde çalışılmaktadır (Ning vd., 2021) ve kent parklarının da entegre olması yakın gözükmektedir.

Bu gelişmeler paralelinde ülkemizde iklim değişikliği ile mücadelede son yıllarda önemli adımlar atılmış 29 Ekim 2021’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın ismi; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilerek, çevre ve doğanın korunması ve iklim değişikliği etkileriyle mücadele hedefleriyle yeniden yapılandırılmıştır (Anonim 2023l). Bakanlıkça düzenlenen “Paris İklim Anlaşması ve İklim Rejiminde

Uluslararası Süreç” Panelinde, 26. Taraflar Konferansı (COP26) sonrası Konya ilinde düzenlenen Türkiye’nin ilk İklim Şurası (Şubat 2022) gerçekleştirilmiş (Anonim, 2023g), Kasım 2022’de Cop 27 zirvesine de katılan Türkiye’nin henüz taslak halinde olan iklim kanununun iklim değişikliğiyle mücadelesinde çok daha etkin adımlar atmada önem arz ettiği belirtilmiştir (Anonim, 2023h ve Anonim 2023i). Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu Kent Araştırmaları Enstitüsü’nün ‘Belediyeler İçin Hizmet Rehberleri’ projesi; toplum-ekonomi-ekoloji üçgeninde denge gözetilen ilkelere göre yeni gelişmeler karşısında ihtiyaç duyulan bilgileri belediyelere sağlayan bir “başvuru kaynağı” olarak hayata geçirilmiştir (Anonim, 2022j ve Anonim 2022k). 21 adet rehber içerisinde İklim Değişikliği, Akıllı Şehirler, Yeşil Altyapı Rehberleri iklim uyum süreci için öne çıkmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin, iklim değişikliğiyle daha etkin mücadele ve hızlı karar alma için Bakanlıkça, 5 Nisan tarihli ‘Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik’te yapılan değişikliklerle yerel yönetimlere Sıfır Atık ile İklim Değişikliği Dairesi Başkanlığı ve şube müdürlükleri kurulması talimatı verilmiştir (Anonim, 2023j). Bu kapsamda ülkemiz belediyelerinde iklim değişikliği, sıfır atık, enerji yönetimi, ekolojik sistemler gibi başlıkları içeren şube müdürlükleri kurulmuş ve il ve ilçe düzeyinde olan etkiler ve çözüm yolları bu müdürlükler bünyesinde takip edilmeye başlanmıştır (Anonim, 2023j).

Ülkemizde su yönetimi, geri dönüşüm, biyolojik çeşitlilik vb. yaklaşımlarla hazırlanan park örnekleri henüz yaygın olmamakla birlikte 2019 yılında İSKİ bünyesinde yapılan İhsaniye Suyu alanındaki çalışma, tarihi memba alanının ekolojik restorasyonu ile, tampon bitkilendirme, biyolojik hendekler ve yağmur bahçeleri ile çevredeki suların filtrelenmesi, parkın alt kotlarındaki su tutan göletin bir rezervuar ve habitat olarak değerlendirilmesi ve parkın %90’ının geçirimsiz malzeme ve yeşil yüzeylerle kaplı olması ile iklim pozitif bir park olarak (Eşbah Tunçay, 2021) önemli bir örnek teşkil etmektedir. Diğer önemli bir çalışma ise İBB bünyesinde hazırlanan ilk etabının uygulamasına 2020 yılında başlanan İstanbul Tuzla Kamil Abdüş Gölü sulak alan projesidir. Projede su kalitesinin iyileşmesi, gölün ekolojisine katkısı ve Umurdere’nin eski yatağının canlandırılması için bir biyolojik kanal ve yağmur bahçesi tasarımı ile önemli bir iklim pozitif park örneği olmuştur. Park ekolojik sürdürülebilirliğe katkısı yanı sıra, farklı mevsimlerde alanın taşıma kapasitesine göre tasarlanmış rekreasyon programları ile (Anonim 2023k) canlılığı teşvik ederek sosyal sürdürülebilirliği sağlaması ile de dikkate değerdir. Şekil 5’te iklim pozitif parkların zaman çizelgesi sunulmuştur.

Şekil 5. İklim pozitif parklar zaman çizelgesi- öne çıkan olay, akım ve park örnekleri (Özdemir Şahin, 2023)

Araştırmada kentlerin sorun ve ihtiyaçlarına göre şekillenen park stil ve yaklaşımları aşağıdaki çizelgede özetlenmektedir. Bu tabloda kronolojik olarak sürdürülebilir kent parkının ortaya çıkışı ve günümüze kadar

geçirilen kent parkı serüveni, ortaya çıkan kent parkı ürünleri ve neden-sonuç ilişkilerinin özetini okumak mümkündür (Çizelge 1):

Çizelge 1. Tarihi süreç içerisinde dönemlerin olay ve akımlarına göre kent parkı yaklaşımları ve örnekler

	DÖNEMİ ETKİLEYEN OLAYLAR	DÖNEMDE ÖNE ÇIKAN AKIMLAR	ÇIKTILAR
İlkçağ Bahçeleri (M.Ö 3500)	*Yerleşik hayata geçiş tarımın gelişimi *Kentlerin gelişimi toplumsal örgütlenmeler		*Mısır, Babil, İran, İbrani, Yunan, Roma, Bizans Bahçeleri
Ortaçağ Bahçeleri (476-1453)	*Avrupa'da Siyasal, kültürel, sanatsal değişimler *Savaş ve huzursuzluklar *Hristiyanlık ve kilisenin baskısı Bahçeler (din adamlarının etkisi altında) *İslam dünyasında Sosyal yaşam -cami ve çevresi Cennet tasviri- bahçe		*İlk halk bahçeleri (Floransa) *Botanik bahçeleri *Şifalı bitkiler bahçeleri İran İslam: Semerkand, İsfahan, Şiraz, Tahrان Hint-İslam: Agra ve Keşmir
Rönesans Bahçeleri (1450-1600)	*Yeni çağ *Sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta değişim Coğrafi keşifler ve ticaretin gelişimi Avrupa'nın yükselişi	Rönesans Hümanizm	*Rönesans park stili *Meydan ve açık alanların sosyal amaçlarla kullanılması Villa d'Este (1550), Villa Lante (1566)
Barok Bahçeleri (1600-1700)	*Rönesansa karşıt olarak duyuların uyarımı *Abartılı, tiyatroyvari, dramatik üslup *Resim, heykel, mimari ve diğer sanat dallarında Barok etkisi	Barok	*Bahçe sanatının diğer sanat dalları ile yarışır hale gelmesi * Barok Bahçesi-Fransa- Le Notre Vaux-le Vicomte (1656-1661) Versailles Bahçesi (1661)
Peyzaj bahçesi (Doğal Park) (1700-)	*Devrim çağı *Dinsel yaşam ile sivil yaşamın ayrılması *Tarımsal gelişmeler- Nüfus artışı- Yeni mimari sorunlar	Aydınlanma Romantizm Naturalizm	▪ Bahçe sanatı yüzyılı ▪ İngiltere- Peyzaj Bahçesi (1720-1800)
Modern (Kamusal) Kent Parkı (1800-1950)	*Sanayi uygarlığı *Ortaçağ kentlerinin çöküşü *Fabrika ve proletaryanın kentlere yayılması, doğadan kopuş *Büyük keşifler *Hızlı ve sarsıntılı kentleşme *Kitle iletişim sistemleri *Kapitalist dünya pazarı *Ulaşım-ticaret ilişkisi	Modernizm	* Kamusal parklar: *Park hareketi (1850- Frederick Law Olmsted) Merkez Parklar- *Doğa-insan-şehir-kır sentezi *Temiz yaşanabilir kent *Yeşil alanların tahrifatı *Bahçekent (1898) Endüstriyel kent Modern Park Birkenhead Parkı- Liverpool 1847 (ilk kamusal anlamda park tasarımı) Central Park (1857-1873) Yellowstone Milli Parkı(1872) (İlk ulusal parklar) Kent parkı (Kamusal anlamda)
Postmodern Kent Parkı (1950-1987)	*İkinci Sanayi Dönemi *Savaş sonrası kentsel dokunun yeniden inşası *Kentsel açık alana artan ilgi *Kent yaşamında doğanın rolünün artışı *Kentsel doku- parça bölük- kolaj *Farklı etkinlikler tek bir ortamda	Yüksek Modernizm Ekolojik farkındalık Yeşil kuşak Postmodernizm	*Rekreasyon amaçlı Kent Parkları *Chandigarh (1950) *Silent Spring (1962) *Design with Nature (1969) Postmodern Park Parc de le Villette (21. Yy Parkı) (1982)
Sürdürülebilir Kent Parkı (1987-2015)	*Endüstriyel alanların değerlendirilmesi *Çevreci politikalar *Ekolojik endişeler (Ortak Geleceğimiz Raporu) *Peyzajın iyileştirme dönüştürme rolü	Sürdürülebilirlik	* Peyzaj Şehirciliği (1990) * Kentsel tarım * Enerji etkin peyzaj tasarımı * Yeşil Altyapı *Sünger Şehirler Sürdürülebilir Park Duisburg- Nor(1994) Schouwburgplein(1996) Baix Llobregat Tarım Parkı (1998) High Line (2003-2009) Fresh Kills Park (2008-...) Millenium Park (1997-2006) Houton Park (2011....) Living Breakwaters (2014)
İklim Pozitif Kent Parkı (2015-Günümüz)	*İklim krizi ve uyum süreci- peyzaj demokrasisi, net sıfır karbon, su ve enerji yönetimi, sosyal ve ekolojik adalet *Tüm platformlarda peyzajın sürdürülebilir kentler için odak haline gelmesi Doğa tabanlı yaklaşımlar	Sürdürülebilirlik	*Peyzaj Performansı Geçirgen Şehirler *Akıllı Şehir İklim Pozitif Park Mangrove Sanya Parkı, (2015) Chulalongkorn Yüzüncü Yıl Parkı (2017) İhsaniye Parkı (2019) Airline Highway Park 2020 Tuzla Kamil Abduş Gölü (2020)

4. SONUÇ

Kentlerde doğa ile iletişimin hayat bulduğu kent parkları; yüzyıllar boyu dinî inançlar, yaşam koşullarının değişimi, sanat, felsefe ve kültürel etkiler ile şekillenmiştir. Doğa ve insan arasındaki denge ve uyumu ifade eden bu mekânların tarihi süreci, bu dengedeki değişimi gözler önüne sermektedir. Bu değişime uyum sağlamak ve sürece yön vermek için kent parklarının şekillenmesinde de birçok tarihi olay ve akım etkili olmuş ve sürdürülebilir park kavramının ortaya çıkışına temel oluşturmuştur.

Sanayi uygarlığına geçiş, nüfus değişimleri, tüketim ve üretimin dönüşümü, modernizm ve günümüzün en temel sorunu iklim krizi gibi dünyayı çevreleyen olay ve akımlar, doğanın kontrolsüz bir biçimde tahribine yol açmış ve küresel anlamda geri dönülmez etkiler görülmüştür. Batıda 19. yy.'da modernizm, kamusal anlamda kent parklarının oluşumunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Modernizm ve sonrasındaki postmodern dönem ve sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıktığı 1980 ve sonrası dönemler ise artık doğanın merkeze alındığı bir hayatın gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Son dönem şehircilik ve tasarım yaklaşımlarının (kentsel tarım, yeşil altyapı, akıllı şehirler, sünger şehirler vb.) sürdürülebilirlik hedefleri ile yani iklim değişikliği ile mücadele, peyzaj demokrasisi, düşük karbon, habitatlara saygı, sosyal ve ekolojik adalet, geri dönüşüm, dayanıklılık, yaşam kalitesi gibi söylemler ile örtüştüğü görülmektedir. Çağın sorunlarının çözüm yolu sürdürülebilir yaklaşımların öne çıktığı kent parklarından geçmektedir. Kent parkları kilit rolleri ile yükselen bir değere oturmuş, kentlerin çağın sorunlarına bakışında yönlendirici hatta belirleyici bir rol üstlenmiştir. Sürdürülebilir yaşam arzusu kent parklarının önemini ve yerini sağlamlaştırmıştır.

Sürdürülebilir kent parkları; her yaştan her ırktan, her yetenekten, her kültürden kent halkına hitap eden, kolay ulaşılabilir, her mevsim çekici, bakımlı, hava kalitesi, arazi kullanımı, altyapı hizmetleri, enerjisi, suyu ile kendine yetebilen ve kendini yenileyebilen, yaşam alanlarına saygılı, doğal kaynakları koruyan ve en etkili bir biçimde kullanan, alternatif ulaşımı destekleyen, bakım maliyetlerini minimumda tutan, yerel materyal ve bitkileri koruyan ve kullanan, yeni teknolojileri yapım ve yönetim süresince etkili bir biçimde kullanabilen, tüm paydaşları yaşamının her aşamasına dâhil eden, zamanın ihtiyaçlarına göre esneklik gösteren, peyzaj performansı yüksek, doğal yapısı, etkinlik ve tasarımı ile var olan parklardır. Sürdürülebilir kent parkları; kentlerin çevresel, sosyal ve ekonomik faydalarını en üst düzeyde tutarak yaşamını devam ettiren parklardır. Bir başka deyişle; 'kentin çevre sağlığını ve sosyo-kültürel etkileşimini ve değişimini en ekonomik şekilde destekleyerek devamlılığını sağlayan parklardır. Son dönemde sürdürülebilir kent parkları doğa tabanlı yaklaşımları ile 'iklim pozitif parklar şeklinde' çağın sorunlarına kentsel ölçekte çözüm üreten en etkili yöntemlerden biri haline gelmiştir.

Ülkemizde de doğaya duyarlı yaklaşımlar ile kent parkları kentlerin yeniçağın sorunlarıyla mücadelesinde ele alınması gereken çok önemli araçlar olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada sürekli değişen ve gelişen kentlerin yeni ihtiyaçları ve beklentilerini karşılama ve yeni nesillerin hizmetine sunulabilmesi, yeni koşullara göre şekillenebilmesi için iyi bir yönetim süreci de önem arz etmektedir. Parkların iyi yönetim süreçleri için ise çağın teknolojik ilerlemeleri ve akıllı şehir yaklaşımları da önemli bir fırsat olarak düşünülmelidir.

Kent parklarının serüvenini tarihi olay ve kentsel yaklaşımlar üzerinden değerlendiren bu çalışma sürdürülebilir kentler yaratmada parkların kilit rolünü ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmanın Türkiye'de kent parkları tarihine yönelik araştırmaların az olması nedeniyle literatüre katkı sağlaması ve Türkiye'nin sürdürülebilir parklar için potansiyelini anlama ve hedeflerini belirlemede yol göstermesi umulmaktadır.

TEŞEKKÜR VE BİLGİ NOTU

Bu çalışma İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Programında Prof. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY danışmanlığında Hilal ÖZDEMİR ŞAHİN tarafından hazırlanan ‘Sürdürülebilir Kent Parkları İçin Yönetim Stratejileri’ başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, (2011). İstanbul’un 100 Bahçesi, Uğur Aktaş, İstanbul’un Yüzleri Serisi-36 İstanbul 2010
- Anonim, (2021a). Erişim adresi (11.11.2021): <https://birkenhead-park.org.uk/explore/timeline-birkenhead-park/>
- Anonim, (2021b). Erişim adresi (15.12.2021): <https://www.historylink.org/File/20978>
- Anonim, (2022a). Erişim adresi (15.12.2022): <https://potamyia.co/iyi-yasam/26-birlesmis-milletler-iklim-degisikligi-konferansi-cop26/>
- Anonim, (2022b). Erişim adresi (16.12.2022): <https://agri-madre.net/project/baix-llobregat-agrarian-park/>
- Anonim, (2022c). Erişim adresi (16.12.2022): <https://www.arkitera.com/haber/kentsel-alanlarin-yeniden-tasarlanmasi/>
- Anonim, (2022d). Erişim adresi (18.12.2022): <https://www.archdaily.com/131747/shanghai-houtan-park-turenscape>
- Anonim, (2022e). Erişim adresi (18.12.2022): <https://www.scapestudio.com/projects/living-breakwaters/>
- Anonim, (2022f). Erişim adresi (20.12.2022): <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Turkiye-Iklim-Degisikligi-Stratejisi.pdf>
- Anonim, (2022g). Türkiye’nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011–2023: Erişim tarihi (24.12.2022): <https://www.undp.org/speeches/cop26-one-earth-one-future>
- Anonim, (2022g). Erişim adresi (20.12.2022): <https://divisare.com/projects/433738-turenscape-sanyamangrove-park>
- Anonim, (2022h). Erişim adresi (20.12.2022): <https://landprocessdesign.wixsite.com/landprocess-cucentenarypark>
- Anonim, (2022ı). (20.12.2022): <https://www.scapestudio.com/projects/airline-highway-park/>
- Anonim, (2022j). Erişim adresi (30.12.2022): <https://belediyehizmetrehberleri.org/takdim/>
- Anonim, (2022k). Erişim adresi (30.12.2022): <https://belediyehizmetrehberleri.org/rehberler/#>
- Anonim, (2023a) Erişim tarihi (02.01.2023): <https://unfccc.int/topics/adaptation-and-resilience/the-big-picture/new-elements-and-dimensions-of-adaptation-under-the-paris-agreement-article-7>
- Anonim, (2023b). Erişim tarihi (02.01.2023): https://www.un.org/en/climatechange/climate-adaptation?gclid=CjwKCAjwj42UBhAAEiwACIhADmBuU5JPjv_XFGiHU6uT6XZdxvYs2coc2INW9YmNdve4DmVo-jcXPRoCZCkQAvD_BwE
- Anonim, (2023c). Erişim adresi (12.01.2023): https://tr.wikipedia.org/wiki/2021_Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_%C4%B0klim_De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi_Konferans%C4%B1
- Anonim, (2023d). (13.01.2023): <https://www.undp.org/speeches/cop26-one-earth-one-future>
- Anonim, (2023e). Erişim adresi (20.12.2022): <https://unfccc.int/news/cop27-reaches-breakthrough-agreement-on-new-loss-and-damage-fund-for-vulnerable-countries>
- Anonim, (2023f). Erişim adresi (11.01.2022): <https://www.csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>
- Anonim, (2023g). Erişim adresi (11.01.2023): <https://ab.csb.gov.tr/turkiye-nin-ilk-iklim-surasi-konyada-toplandi-haber-267396>
- Anonim, (2023h). Erişim adresi (13.01.2023): <https://www.csb.gov.tr/bakan-kurum-cop27-de-yogun-bir-cevre-ve-iklim-diplomasi-trafigi-yuruttu-bakanlik-faaliyetleri-36300>
- Anonim, (2023ı). Erişim adresi (13.01.2023): <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-cop27-zirvesi-bakanlar-oturumunda-konustu-bakanlik-faaliyetleri-36297>
- Anonim (2023j). Erişim8 adresi (25.01.2023): <https://csb.gov.tr/belediyelerde-sifir-atik-ile-iklim-degisikligi-mudurlukleri-kurulacak-bakanlik-faaliyetleri-29738>
- Anonim, (2023k). Erişim adresi (02.01.2023): <https://hetpeyzaj.com/tr/kamil-abdus-lagoon->
- Akyol, (2011). Kentsel Tarımın Tarihi Gelişimi ve Kentsel Tarım Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aslanoğlu Evyapan, G., (1972). Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri
- Atasoy, N., & İrepoğlu, G. (2002). *Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek*. Koç Kültür Sanat ve tanıtım.

- Aytaç, G. ve Kuşuluoğlu, D., (2015). Kent Parkları. *Plant Dergisi*
- Baljon, L., 2002. Paris as a laboratory for the park of the 21st century. *Parks – Green Urban Spaces in European Cities. Topos, European Landscape Magazine*, 59-66.
- Berman, M., (1994). Katı Olan Herşey Buharlaşıyor. Modernite Deneyimi. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Beuchert, M.,(1998). Çin'in Bahçeleri. Bahçelerin ve Parkların Tarihi. İstanbul: Dost Kitabevi.
- Bozdoğan, S., (2001). Modernizm ve Ulusun İnşası. Erken Cumhuriyet Döneminde Mimari Kültür. İstanbul: Metis Yayınları.
- Brix, M., (1998). Fransız Bahçesi. *Bahçelerin ve Parkların Tarihi*. Sarkowicz, H., çev.Kayaoğlu, E., Frankfurt.
- Buttlar, A., (2003). İngiliz bahçesi. *Bahçelerin ve Parkların Tarihi*. Sarkowicz, H., çev.Kayaoğlu, E., Frankfurt.
- Büyükköz, H., (2013). Kentsel mekânda işlevsizleşen sanayi alanlarının park alanlarına dönüştürülmesi (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi.
- Campbell, S. (1996). Green cities, growing cities, just cities?: Urban planning and the contradictions of sustainable development. *Journal of the American Planning Association* 62 (3): 296
- Chenchine, A., (1946). Park ve Bahçe Sanatı (*Stilleri, Projeleri ve Tekniği*).
- Chiesura, A., 2004. The Role of Urban Parks For The Sustainable City, *Elsevier, Landscape and Urban Planning*, 68, 129-138.
- Cranz G. ve Boland, M., (2004). Defining The Sustainable Park: A Fifth Model for Urban Parks, *Landscape Journal* 23(2), 102-120.
- CoU (2021). Council Of Europe European Landscape Convention 11th Council Of Europe Conference On The European Landscape Convention Report “Urban landscapes and climate change: the contribution of Landscape Architects to improve the quality. <https://rm.coe.int/0900001680a26a86> (24.04.2022)
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020). T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Millet bahçeleri Rehberi <https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/editordosya/milletbahcesirehber.pdf> (15.04.2022)
- Duggal, A., & Chib, A. (2014). The role of urban green Spaces for The Sustainable City. Jammu (J&K) Paripex Indian Journal of Research. 3(6). ISSN: 2250-1991.
- Dzionara, K., (1998). Dzionara Karin. Eski Mısır'da Bahçe. Bahçelerin ve Parkları Tarihi. İstanbul: Dost Kitabevi.
- Daş, M. E., (2020). Milenyum Park: Dünyanın En Büyük Çatı Bahçesi <https://peyzax.com/milenyum-park/> (20.04.2022)
- Erdoğan, M. (1997). Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri.
- Erdönmez, İ. M. Ö., & Ünlü, S. A. A. (2009). Kentsel Açık Alanları Etkileyen Sanat Akımlarının Türkiye'deki Yansımaları: İstanbul Örneği. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 59(2), 33-50.
- Eşbah Tunçay, H. (2021). *Suya Duyarlı Şehirler*. Türkiye Su Enstitüsü, İstanbul.
- European Commission, (2022). Erişim adresi: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/green-infrastructure_en
- Faizi, M., (2006) The Role of Urban Parks in a Metropolitan City, Iran University of science and Technology, Archive of SID, *Environmental Sciences* 12, 29-34.
- Garvin, A.,(2011). Public Parks. The Key To Livable Communities. Ed. Brands, R. New York.
- Gürkaş, T., (2009). Bir Mimarlık Tarihi Alanı Olarak Türkiye'de Peyzaj Mimarlığı Tarihi ve Peyzaj Mimarlığı-Devlet İdeolojisi İlişkisi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13), 171-190.
- Gürler, E., (2012). Peyzaj Tasarım Kavramlarının Disiplinlerarası Etkileşimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- GND (2019).16th Congress 1st Session h. Res. 109 Recognizing the duty of the Federal Government to create a Green New Deal (23.04.2022): <https://www.congress.gov/116/bills/hres/109/BILLS-116hres109ih.pdf>
- Hargreaves, G., (2007). A Designer's Perspective. Large Parks. *Large Parks* ed. Czerniak ve Hargreaves, 121-17.
- Harvey, D., (1996). Postmodernliğin Durumu. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hough, M. (1984). City Form and Natural Process:Towards a New Urban Vernacular” Croom Helm, London.
- Heynen, H., (2011). Mimarlık ve Modernite. Bir Eleştiri. İstanbul: Versus Yayınevi
- Ibes, D., (2013). Advancing Sustainable Urbanism Through Civic Space And Design, a dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for the degree doctor of philosophy, Arizona State University.
- Ibes, D., 2014. Sustainable Urban Park Systems, *Cities and The Environment (CATE)* ,7(2), 8.

- Jacobs, J., (2011). Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaman, A., 1991. Kamu Mekanları Tasarımında Örneklerle Anlam ve Ölçek Sorunu, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, M.S.Ü. İstanbul.
- Kenan, L. (2019). Sanatın İşlevselliği Bağlamında Kamusal Alan Örneklemeleri, *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 4(8), Eylül-Ekim
- Kuhnke, (1998). Bizans ve İslam Bahçeleri. Bahçelerin ve Parkları Tarihi. İstanbul: Dost Kitabevi.
- LAF, (2022). Erişim tarihi (22.04.2022): <https://www.lafoundation.org/>
- Laurie, I.C. (1979). Nature in Cities: The Natural Environment in the Design and the Development of Urban Green Space. Chichester: John Wiley&Sons.
- Lindsey, G. (2003). Sustainability and urban greenways. *Journal of the American Planning Association* 69(2):165
- MacHarg, I. L. (1964). Design with Nature, Natural History Press for the American Museum of Natural History, New York.
- Nalbantoğlu, O., (2011). Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu- Bildiriler Kitabı. Ankara: Peyzaj Mimarları Odası Yayınları
- Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., Ding, J. Ve Daneshmand, M. (2021). A survey on metaverse: the state-of-the-art, technologies, applications, and challenges. *Computers and Society*, 1-34. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2111/2111.09673.pdf>
- Ocak, E., (2006). İstanbul'daki Tarihi Parkların Günümüz Kullanım İşlevleri Açısından İrdelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuz, D., 1998. Kent Parkı Kavramı Yönünden Ankara Kent Parklarının Kullanım Olgusu Üzerinde Bir Araştırma. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Özdemir, A., (2009). Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 1, ISSN: 1302-7085, 144-153.
- Özdemir Şahin, H., Sürdürülebilir Kent Parkları İçin Yönetim Stratejileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pares, M. And D. Sauri. 2007. *Integrating sustainabilities in a context of economic, social and urban change: The case for public spaces in the metropolitan region of Barcelona*. In the sustainable development paradox: Urban political economy in the United States and Europe, edited by R. Krueger and D. Gibbs, 160-191. New York: Guildford Press.
- Pollak, L. (2007). Matrix landscape: Construction of identity in the large park. *Large parks*, 87-119.
- Pamay, B., (1979). Park- Bahçe ve Peyzaj Mimarisi.
- Polat, H., (2001). Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine, Cevat Rüştü'den bir Güldeste. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Polat, A. T., (2002). Kent Parkı Kavramı ve Konya İçin Örnek bir Çalışma (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Ragon, M., (1998). Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roth, (2000). Mimarlığın Öyküsü Leleand M. Roth, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tate, A., (2003). Green City Parks
- Tekeli, İ., (2009). Modernizm Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ., (2011). Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Terzi, F., & Ocakçı, M. (2017). Kentlerin geleceği: akıllı kentler. *İTÜ Vakfı Dergisi*, 77, 10-13.
- Tolga, H.B., (2006). Endsüriyel Alanların Dönüşümü, Kentsel Mekana Etkileri: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası İçin Bir Dönüşüm Senaryosu (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı.
- UNDP (2022). Sustainable Development Goals. Erişim tarihi (22.04.2022): (<https://www.undp.org/sustainable-development-goals>).
- Urry, J., (1999). Mekanları tüketmek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Waterman, T., (2012). Peyzaj Mimarlığının Temelleri. İstanbul Literatür Yayınları.
- Wiggershaus, R., (2003). Günümüz Bahçe ve Parkları. *Bahçelerin ve Parkların Tarihi*. Sarkowicz, H., çev.Kayaoğlu, E., Frankfurt.

Yiğit, E. ve Türel, H., 2006 İlkçağlardan Günümüze Anadolu'da Açık Mekanın Evrimi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*,3(2),187-195.

Tuğaç, Ç., (2020). Avrupa Kentsel Şartı'ndan Avrupa Yeşil Sözleşmesi'ne: Avrupa'da Kentsel Politikaların Gelişim Süreci ve Geleceği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(1), 225-267.